

niyye diploması sahiplerine öncelik tanımasının da etkisi olduğu söylenebilir.

Cemiyet, faaliyetini sürdürebilmek için başta muhafazakâr görüş sahipleri olmak üzere birçok güçle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca malî imkânların kısıtlı olması yüzünden ders ve konferansların düzenlenmesi, kütüphaneye için kitap temini, ilmî deneyler için de laboratuvar malzemesi satın alınması gibi hususlarda da zorluklarla karşılaşmıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar Haldûniyye'de modern Arapça ile verilen eğitim çeşitli ilim dallarındaki öğrenciler kadar yetişkinlere de faydalı olmuştur.

Cemiyetin idare heyeti bir başkan ve seçilmiş gelen on bir üyeden oluşmaktaydı. Cemiyetin son başkanı, Zeytûne'de yetişmiş ve modern fikirleri benimsemiş bir kişi olan Şeyh Muhammed Fâzıl İbn Âşûr'dur (ö. 1970). 1945'te başkan olan Şeyh Muhammed'in görevi Tunus'ta eğitim reformunun yapıldığı ve cemiyetin klasik şekline son verildiği 1958 yılına kadar sürmüştür. İbn Âşûr, Haldûniyye'ye benzer başka teşekküllerin de kurulmasına öncülük yaparak cemiyetin hedeflerini yenileştirmeye ve genişletmeye çalışmıştır. Gösterdiği faaliyetlerden biri Arapça eğitimin yaygınlaştırılması, Arap ülkeleri üniversitelerine gidecek öğrencileri hazırlayacak bir Arapça programının ihdasıdır. Diğer bir faaliyeti de İslâm kültürünü yeniden canlandırmak için konferanslar düzenleyerek İslâm dünyası üzerinde etkili yeni gerçekleri de dikkate alan bir İslâm araştırmaları ens-

titüsü kurmasıdır. İbn Âşûr'un üçüncü önemli faaliyeti ise hukuk eğitimini modernleştirmek, Tunus adliyesine hâkim ve avukat yetiştirmek üzere 1946'da Arap Hukuk Enstitüsü'nü faaliyete geçirmesidir. Aynı yıl felsefe kısmı öğrencilerini olgunluk imtihanına hazırlamak, İslâm felsefesinin önemli cereyanlarını tanıtmak amacıyla bir de felsefe enstitüsü kurmuştur.

el-Cem'iyyetü'l-Haldûniyye, kuruluşundan itibaren pedagojik gelişmeye uygun olarak öğrenciler yetiştirmek, yetişkin kimselerin de genel kültürlerini arttırmak ve yeni bilgilerle donatmak hususunda büyük hizmetlerde bulunmuştur. Zamanla özel bir cemiyet olmaktan çıkarak çeşitli kültür faaliyetlerinde bulunan Haldûniyye âdeta bir millî kültür enstitüsüne dönüşmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Mohamed Lasram, *Une association en Tunisie: La Khaldounia*, Tunus 1906; M. Fâzıl İbn Âşûr, *el-Hareketü'l-edebiyye ve'l-fikriyye fi Tûnis*, Kahire 1956, s. 41-80; Mongi Sayadi, *al-Jam'iyya al-Khaldûniyya 1896-1958*, Tunus 1974; a.m.f., "al-Khaldûniyya", *El²* (Fr.), IV, 957; Ahmed Abdesselâm - Nébîl ben Khéilî, *Sadiki et les sadikiens*, Tunus 1975, s. 87-89; J. O. Voll, *Islam Continuity and Change in the Modern World*, Essex 1982, s. 100; Ahmed Hâlid, *Edvâ mine'l-bi'ti't-Tûniyye 'ale't-Tâhiri'l-Haddâd ve niğâlû cîl*, Tunus 1985, s. 14-17; K. J. Perkins, *Historical Dictionary of Tunisia*, London 1989, s. 75; Atilla Çetin, "Tunus'ta Bir Eğitim Kurumu: Sadiki Koleji (1875)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 395-404; E. Amar, "La Khaldounia", *RMM*, III (1907), s. 352-363.

ATILLA ÇETİN

HALEBÎ, Burhâneddin

(bk. SİBT İBNÜ'L-ACEMÎ).

HALEBÎ, İbrâhîm b. Muhammed

(إبراهيم بن محمد الحلبي)

İbrâhîm b. Muhammed
b. İbrâhîm el-Halebî
(ö. 956/1549)

Osmanlı âlimi, fakih.

Halep'te doğdu. Doksan yaşlarında vefat ettiği göz önüne alınırsa 860'lı (1456) yıllarda doğduğu söylenebilir. Süyûtî ve şarkiyatçılardan Joseph Schacht isminin başına Burhâneddin lakabını eklerler; ancak Osmanlı kaynakları ve Halebî'nin kendisi bu lakabı zikretmez. Halebî temel eğitimini doğduğu şehirde gördü ve Şam'da da bazı âlimlerden ders aldı. Halep'te bir süre imam olarak görev yapmasının ardından IX. (XV.) yüzyılın sonlarına doğru Kahire'ye gitti. Kahire'de tefsir, hadis, fıkıh ve kıraat başta olmak üzere İslâmî ilimleri tahsil etti. Süyûtî gibi devrin ileri gelen âlimlerinden ders okudu. 906 (1500) yılı civarında İstanbul'a giderek orada yerleşti. Çeşitli camilerde imamlık yaptıktan sonra Fâtih Camii'ne imam oldu. Ardından Sâdî Çelebi'nin Fatih'te yaptırdığı dârülkurrâya müderris olarak tayin edilen Halebî bu görevde iken vefat etti ve Edirnekapi Mezarlığı'na defnedildi. Kabrinin bulunduğu parsel 1971 yılında yol yapımı sebebiyle ortadan kaldırılmıştır (*DiA*, X, 449). Son derece mütevazı bir hayat süren Halebî yumuşak huyluluğu ve nezaketiyle tanınmıştır. Hemen hemen bütün zamanını ibadete ve ilme adanmış, özellikle fıkıh, tefsir, kıraat ve hadiste otorite kabul edilmiştir.

Halebî'nin bazı risâleleri bilhassa Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye karşı çok sert ve ağır ithamlarla doludur. Şeriatı, kendi tabiriyle "İbnü'l-Arabî'nin tahrifinden ve şeytanî görüşlerinden" korumak amacıyla yazdığı eserlerde onu yalancılıkla, aptallıkla, Kur'an'ın mânasını değiştirmek ve Allah düşmanı olmakla suçlamaktan çekinmemiştir. Yaşadığı dönemde gerek devlet erkânı içinde gerekse ulema arasında İbnü'l-Arabî'nin birçok taraftarı bulunmasına rağmen Halebî'nin tenkitlerinde bu derece ileri gitmesi onun ilmî cesareti ve kendine olan güveniyle açıklanabilir.

İbrâhîm
b. Muhammed
Halebî'nin
Gunyetü'l-
mâtemelli
fi şerhi
Münyeti'l-muşallî
adlı eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya, nr. 1135)

Eserleri. Halebî yirmiye yakın eser kaleme almış olup risâlelerinin çoğu kendi zamanında tartışma konusu edilen meselelerle ilgilidir. 1. *Mülteka'l-ebhur**. Kudûrî'nin *el-Muhtaşar*'ı ile *el-Muhtâr*, *Kenzü'd-dekâ'ik* ve *el-Vikâye* gibi Hanefî fıkının meşhur metinlerine dayanan kitap Halebî'nin en tanınmış eseridir. 17.000'den fazla fikhî meseleyi ihtiva eden *Mülteka'l-ebhur* Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuş, aynı zamanda kadıların ve müftülerin başvuru kaynaklarından birini teşkil etmiştir. Molla Hüsrev'in *Dürrü'l-hükâm*'ı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin yarı resmî hukuk külliyyatı niteliğini taşıyan eser birçok defa basılmış olup (meselâ İstanbul 1252, 1258, 1264, 1288; Bulak 1263; Bombay 1278) üzerine elliden fazla şerh yazılmıştır. I. M. d'Ohsson, *Tableau général de l'Empire ottoman* (Paris 1787-1820) adlı eserinde Osmanlı hukuk düzeniyle ilgili açıklamaları bu kitaba dayandırmıştır. 2. *Günyetü'l-mütemelli fi şerhi Münyeti'l-muşallî*. Seddüddin Kâşgarî'nin (ö. 705/1305) *Mün-yetü'l-muşallî** adlı eserine yazdığı şerhtir. Tahâret ve namaz konularını Hanefî fıkına göre ayrıntılı biçimde ele alan kitap uzun süre medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Birçok defa basılan eser (Leknev 1222, 1323; İstanbul 1253, 1256, 1295, 1300, 1325; Lahor 1310, 1314) *Halebî kebîr* diye tanınır. 3. *Muhtaşaru Günyeti'l-mütemelli*. *Halebî şağîr* adıyla bilinir. Birçok baskısı gerçekleştirilen eserin (İstanbul 1242, 1268, 1286, 1312, 1316, 1317; Lahor 1889) Güzelhisârî tarafından *Hilyetü'n-nâcî* adıyla yapılan hâşiyesi defalarca basılmıştır. Kitap İbrâhim Babadâğî (Kazan 1860) ve Hasan Ege (İstanbul 1970) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. 4. *Ni'metü'z-zerîfâ fi nuşreti's-şerîfâ* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2880). İbnü'l-Arabî'ye ve özellikle onun *Fuşuşü'l-hikem*'inde yer alan görüşlerine karşı yazılmıştır. *Fuşuş*'tan nakillerde bulunduktan sonra bunları ağır bir dille tenkit eden Halebî, vahdet-i vücûd nazariyesi üzerinde durarak tevhid meselesinde iki grubun -vahdet-i vücûdcular ve Mu'tezile- mübalağalı hareket edip şirke düşüklerini iddia eder. İbnü'l-Arabî'nin kader ve irade konularında yanlış düşünüp Ehl-i sünnet ve'l-cemaat'ın görüşlerine hücum ettiğini ifade eden Halebî bu hücumlara cevap verir. 5. *er-Rahş ve'l-vakş li-müstehillî'r-raşş* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 245/7, Tekelioğlu, nr. 900/3, vr. 30-38; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 429, vr. 65-72). Sû-

flerin semâ ve raksı (devran) meşgul olup bunları dinden kabul etmelerine karşı yazılmış bir risâledir. Halebî'ye göre semâ ve raks gerçek tasavvufta yeri olmayan çirkin şeylerdir. Bunları dinden sayanlar Allah'a iftira etmektedirler. Daha önceki âlimlerin görüşlerine de yer veren müellif raksın haram kılındığı hususunda icmâ bulunduğunu, bunu helâl kabul edenin küfre düşeceğini, aynı şekilde semânın da haram olduğunu ileri sürer. Yüksek sesle zikir yapılmasına da karşı çıkan Halebî bazı Hanbelîler'in bunu mekruh, Hanefîler'in ise haram saydığını naklederek kendisi bunu bid'at-ı seyyiye örnek gösterir. 6. *el-Kıyâm 'inde zikri vilâdeti Resûlillâh* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4474, 3 varak). Mevlid merasiminin bid'at olup olmadığına temas etmeyen müellif, mevlid sırasında Hz. Peygamber'in doğumuyla ilgili bölüm okunduğunda ayağa kalkılmasına karşı çıkarak bunun bir tâzim olduğunu, Allah'tan başkasına tâzim ise secde, rûkû ve kıyam şekillerinde yapılması durumunda bunların sırasıyla haram, tahrîmen mekruh ve tenzîhen mekruh olacağını söyler. 7. *Risâle fi'r-red 'alâ men i'tekade İslâmê Âzer* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 245/6). Hz. İbrâhim'in babası Âzer'in, daha sonra da Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in iman üzere ölüp ölmedikleri konusundadır. Halebî, bazı âyet ve hadislerle dayanarak bunların iman üzere ölmediklerini belirtir. 8. *Şerhu'l-ebiyât* (Süleymaniye Ktp., Giresun, nr. 109/8). Şairi bilinmeyen üç beyte yazdığı bu şerhte tasavvufa karşı orta bir yol takip eden Halebî, şeriat ve hakikatin birbirine mezcilerek ılımlı bir yol tutulması gerektiğini, hakikatsiz şeriatın faydasız, şeriat-sız hakikatin ise değersiz ve boş olduğunu söyler. 9. *el-Hilyetü's-şerife* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1543/5; Pertev Paşa, nr. 603). Hz. Peygamber'in şemâiline, faziletlerine ve davranışlarına dairdir. 10. *Naẓmü sîreti'n-nebî ve şerhu* (Kahire Müzesi, nr. B 22.242). Resûl-i Ekrem'in hayatını anlatan altmış üç beyitten ve bunların şerhinden ibaret olup Halebî'nin şiir kabiliyetini göstermesi bakımından önemlidir.

Halebî'nin diğer eserleri de şunlardır: *Tesfihü'l-gabî fi tenzihi (tebr'eti) İbn Arabî* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1437/13; Lâleli, nr. 2452/2; Fâtih, nr. 2880/2); *Risâle fi hakkı ebevey nebiyyinâ 'aleyhi's-selâm* (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2061/2); *Muhtaşaru'l-Cevâhiri'l-muğiyye fi taba-*

kâti'l-Hanefiyye (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1941; Esad Efendi, nr. 605/1, 3699/49); *Muhtaşaru Fetâvâyı Tatarhâniyye (el-Muntehab mine'l-Fetâva't-Tatarhâniyye, el-Fevâ'idü'l-muntehabe mine'l-Fetâva't-Tatarhâniyye)* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 284; diğer nüshaları için bk. *DİA*, XII, 447); *Risâletü'l-himmeşa* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2070/4; Osman Huldî, nr. 27/35); *Risâle fi'l-mesh* (GAL Suppl., II, 643); *Kitâbü Fuşûli'l-erba'in* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 241); *Şerhu'l-kaşide* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1441/4); *Ta'likât 'ale'l-Hidâye* (Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 446/5); *Ta'likât 'ale'l-İslâh ve'l-izâh* (Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 446/2).

İbrâhim b. Mûsâ el-Halebî'nin *Dürrütü'l-muvahhidin ve dirretü'l-mülhidin* (Köprülü Ktp., nr. 720) adlı eseri Brockelmann tarafından yanlışlıkla İbrâhim el-Halebî'ye (GAL, II, 571), *Halebî şağîr* ve *Halebî kebîr* de İbrâhim b. Mustafa el-Halebî'ye (GAL Suppl., II, 428) nisbet edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Süyûtî, *et-Tehâddüş bi-ni'metillâh* (nşr. E. M. Sartain), Cambridge 1970, s. 70; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 499-500; Mecdî, *Şekâik Ter-cümesi*, s. 492-493; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, II, 35; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, II, 77; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 308-309; *Sicill-i Osmânî*, I, 94; Hammer, *HEO*, VI, 240; Râgıb et-Tabbâh, *İ'lâmü'n-nübelâ' bi-târîhi Halebi's-şehbâ'*, Halep 1342/1924, V, 569; Serkîs, *Mu'cem*, I, 13; Brockelmann, *GAL*, II, 571; *Suppl.*, II, 428, 643; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 27; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, I, 80; Şükrü Selim Has, *A Study of Ibrahim al-Halabi with Special Reference to the Multaqa* (doktora tezi, 1981), University of Edinburgh; a.mlf., "The Use of Multaqa'l-Abhur in the Ottoman Madrasas and in Legal Scholarship", *Osm. Ar.*, VII-VIII (1988), s. 393-418; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 114-115; Sâlihîyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, I, 16-17; *Kâmûsü'l-'lâm*, I, 568; J. Schacht, "al-Halabi", *EP* (İng.), II, 90.

ŞÜKRÜ SELİM HAS

HALEBÎ, Nûreddin

(نورالدين الحلبي)

Ebü'l-Ferec Nûreddin Alî b. Burhâniddin İbrâhim b. Ahmed el-Halebî (ö. 1044/1635)

es-Sîretü'l-Halebiyye
adlı eseriyle tanınan müellif,
Şâfiî fakihî.

975'te (1567-68) Kahire'de doğdu. Uzun yıllar Şemseddin er-Remlî'nin derslerine devam etti. Muhammed el-Bekrî, Nûreddin ez-Zeyyâdî, Şehâbeddin Ah-